

Az osztályozás felelőssége

Nem tudom, ki hogy van vele, magam az osztályozást éreztem mindig a tanári munka legkínzóbb, sokszor bizony legkegyetlenebb részelemének. Egy ötfokú rendszer öt fokozatának valamelyikébe be kell szorítani az egész embert, — mégha gyerek is, egy adott tantárgy követelményeinek spektrumán át kell a személyiséget minősíteni.

Alábbi töprengéseim nem e sokat és sokszor vitatott téma megoldásával próbálkoznak, — csak jelzések, csak gondolatok, személyes, gyerekkori emlékek s tanári tapasztalatok lecsapódásai.

Az osztályozás mint folyamat s az osztályzat, mint eredmény napjainkban a legfontosabb társadalmi ügyek egyike lett. Sőt nézetem szerint túlzottan is az már. Az osztályzat, a „bizonyítvány” — mint osztályzatokból kerekedő összkép — ma önálló életet él, elszakad attól a pedagógiai folyamattól, amelynek szerves része, nélkülözhetetlen tartozéka. Ma egy elégséges vagy egy közepes érdemjegy nem arra minősít, amit maga a minősítő jelző eredetileg jelent. Hogy tudniillik az elégséges tanuló eleget tud, a közepes meg annál többet. Ezeknek az osztályzatoknak nincs kellő becsületük sem az iskolában, sem a szülői házban, sem a társadalomban. Sőt — s ez a baj — a képességek minősítésén túl olykor emberileg is minősít. Mert az oly sokszor hallható kérdésre; milyen a bizonyítvány, gyakran, talán leggyakrabban „közepes” a felelet. S e minősítés elé azonnal odaugrik a kérdező részéről a csodálkozást, részvétet, sőt a legtöbbször némi sajnálkozást tartalmazó „csak” szócska. Ugyanezt a jelenséget még jó rendűség esetén is lehet tapasztalni.

Miután az osztályozás az iskolában történik, az elbírált tanuló iskolai munkáját értékeli, világos, hogy a pedagógusoknak, tanítóknak, tanároknak van a legnagyobb szerepük egy-egy érdemjegy kialakításában. S itt és ezért kerül előtérbe a felelősség dolga. Mégpedig többféle összefüggésben. Ezek közül az egyik, amelyet már érintettem, az osztályzatok értékének megbecsülése, megbecsültetése. A közepes, az elégséges érdemjegy a teljesítménybeli képesség mérésére és kifejezésére hivatott és semmiképpen, soha nem jelenthet mást, mint amit kifejez. Vagyis a tárgyban elért tanulói teljesítmény még elegendő, — „minimális”, vagy már annál több, „közepes” fokát. Ha a tanuló ezeket az érdemjegyeket nem hanyagság, lustaság vagy más közrejátszó tényezők eredményeként kapta, hanem szorgalmából és tehetségéből ennyire futja, akkor a maga

latok és felmérések bizonyítják, hogy az otthoni könyvvállománnyal szinte párhuzamosan jár az olvasás.

Kétségtelen, sok összetevője van annak, hogy a helyzet nem jobb, mint amilyen, s nemcsak az iskola felelős érte. Kétségtelen azonban az is, hogy nem vonhatjuk ki magunkat a felelősség alól, hiszen a nem olvasó tömegek mind jártak vagy járnak iskolába. Nem halaszthatjuk tovább idevágó lehetőségeink megvitatását és munkánk hatásosabbá tételének megkezdését. Iskolai munkánk korszerűsítésének egyik igen lényeges problémaköre ez.

Először is bizonyos szemléleti változást kell elérnünk; annak a nem új igazságnak az általános és őszintén vallott elfogadását, hogy az iskolában elsősorban nem tanítunk, hanem embert formálunk. Tanítványainkat a holnap feladatainak teljesítésére, megoldására készítjük fel, arra, hogy a „gyorsuló idő”-ben 20–30–40 év múlva is jól megállják a helyüket. Véglegesen le kell tehát számolnunk azzal a nézettel, hogy az olvasásra nevelés egyetlen tantárgy, a magyar nyelv és irodalom feladatrendszerébe tartozik. Nem csupán a szépirodalom olvasására, hanem arra kell nevelnünk a gyermekeket, hogy a könyv életszükségletévé, mindennapos táplálékává, barátjává, sőt munkaeszközüvé váljon. Az ember és a könyv új viszonyát kell kialakítanunk. Semmiféle foglalkozás, kiváltképpen semmiféle szellemi pálya nem képzelhető el a jövőben állandó szakmai tájékozódás, az új eredmények, kísérletek vagy munkamódszerek állandó szemmel tartása nélkül. Az iskolának tehát olyan embereket kell kibocsátania, akik önmagukban is állandó igényeket táplálnak a tájékozódásra, az újabb ismeretek elsajátítására. Úgy kell nevelnünk már az iskolában a gyermekeket, hogy otthon érzék magukat az ismeretek forrásánál: a könyvek között, a könyvtárban.

Ez természetesen csak nagyon sok tényező együttes hatásának eredménye lehet, de azt máris meg kell állapítanunk, hogy megvalósulása nem elsősorban merőben új, az eddigtől gyökeresen különböző szervezeti kereteken vagy tárgyi lehetőségeken múlik. A jelenlegi körülmények is igen sok ki nem aknázott lehetőséget rejtnek magukban. Legfontosabb teendőnk, hogy először ezeket vitassuk meg és használjuk fel.

A gyermek és a könyv kapcsolatának alapozó munkája természetesen már az *óvodában* kezdődik, s már itt sok kérdés merül fel ezzel összefüggésben. Melyek ennek a munkának legjelentősebb tartalmi és módszerbeli követelményei? Milyen szerepe van a közlőnek és a közlési eszközöknek, hogyan hatnak ezek a gyermek logikai, etikai és esztétikai készségének fejlődésére? Milyen kívánalmak merülnek fel a gyermekkiadványokkal kapcsolatban a múzsai nevelés és a könyv iránti érdeklődés felkelése szempontjából? stb.

Az általános iskola alsó tagozatában tervszerű nevelés eredményeképpen már ki lehet alakítani a könyvbarát gyermek alapvető sajátosságait a növendékekben, hiszen az első két osztályban elsajátítják az olvasási készséget, a 3–4. osztályban pedig már önálló olvasókká válhatnak. Az érdeklődés középpontjában eleinte természetesen még a mese áll, de egykettőre kialakul az érdeklődés a realitásos történetek iránt is, sőt az ismeretterjesztő képeskönyvek fokozódó népszerűségét is megfigyelhetjük. Az utóbbi igen lényeges jelenség, a belőle adódó lehetőségekkel azonban ritkán élünk.

Hogyan vezethetjük el fokról fokra az alsó tagozatos tanulókat a könyvhöz? Hogyan aknázhatjuk ki a könyvekkel kapcsolatban is egyre fokozódó valóságigényt embernevelő munkánkban? Hogyan érhetjük el, hogy már 10 éves korára a maga életkorának megfelelően „olvasó gyermek”-ké váljon, aki nemcsak „izgalmas” szépirodalmi művek iránt érdeklődik, hanem a szellemi érettségének megfelelő ismeretterjesztő képeskönyvek iránt is? Hogyan kapcsolhatjuk a könyvet már ebben a fejlődési szakaszban is a tantervi anyaghoz? Milyen alkalmakon és milyen módszerekkel történhet

ez? Egyáltalában: melyek azok a könyveink, amelyek alkalmasak erre, és milyen kiadványokra volna a jövőben szükség, hogy még jobban megfeleljenek az olvasásra nevelés céljainak?

A *felső tagozatban* sokasodnak a kérdések. Itt szinte minden tárgynak speciális feladatai, lehetőségei és problémái vannak.

A legtöbb természetesen a magyartanár munkájával kapcsolatos. Az ő kezében van a legvonzóbb anyag: a szépirodalom. Alapvető feladata, hogy megkedveltesse. Igaza van azonban az Írószövetség felhívásának:

„Irodalomoktatásunk sok évtizedes gondja, hogy nem tudott igazán az irodalom megszerettetésére nevelni.”

Pedig ha van is túlzás Kosztolányi Dezső megállapításában, amely szerint *„Az iskolai irodalmi oktatás egyetlen feladata az, hogy olvasókat neveljen”*, annyit el kell fogadnunk, hogy ez az egyik legfőbb feladata. Miért nem sikerül még ma sem megoldanunk?

Bizonyára vannak a kérdésnek tartalmi vonatkozásai: megfelelnek-e ennek a célnak tanterveink és tankönyveink? A tárgyalásra előírt szemelvények alkalmasak-e rá, hogy a gyermeket olvasásra készítse? Kötelező és ajánlott olvasmányaink megfelelnek-e az adott életkori szakaszban az olvasásra nevelés igényének? stb. (Ezzel kapcsolatban felmerül a pszichológiai kutatás tovább nem halogatható feladata is: az irodalmi művek hatásának vizsgálata, természetesen először az idevágó módszerek problémáinak megnyugtató tisztázása.) Horváth János a két világháború között ezeket írta: *„Az iskola, amelynek alapvető feladatai volnának a közönségnevelésben, még ma is irodalomtörténetet, szaktudományt tanít, s nem az irodalom olvasására nevel... Az irodalom tanulása ekként csak kivételes esetben hagyhat kellemes emléket a tanulóban, s nem olthatja belé az olvasás ösztönét...”* Szakítottunk-e már ezzel a régi hibával?

Kétségtelen azonban, hogy igen nagy súllyal felmerülnek módszerbeli problémák is. Miért sikkad el irodalomtanításunk élménynyújtó, érzelmi jellege? Ezzel összefügg az a kérdés is, hogyan lehet a tanulói aktivitást biztosítani az irodalmi órákon? Melyek a tanulói aktivitás és az önállóságra nevelés összefüggései az olvasásra neveléssel? Hogyan valósulhat meg az igazi csoportmunka az irodalmi órán, és hogyan lehet a jó csoportmunkával olvasásra készíteni a tanulókat? S mindezzel összefüggésben: melyek az olvasás esztétikai irányultságainak lélektani alapjai? Végül is mindez ebbe az összefoglaló problémakörbe tartozik: hogyan lehetne korszerűsíteni irodalomtanításunkat?

Természetesen nemcsak a tanítási órák nagyobb hatásfokának problematikája ez, és nemcsak a tankönyvi anyag, valamint az úgynevezett kötelező olvasmányok tárgyalásának kérdéskomplexuma. Hogyan aknázzuk ki az óránkívüli alkalmakat: a szakköri lehetőségeket, a rajfoglalkozásokat, az iskolai színjátszás és a versmondókör keretében folyó nevelést, az iskolai olvasómozgalom jó hagyományait, az író-olvasótalálkozókat, a tömegkommunikációs eszközök (rádió, tv, színház, film stb.) által nyújtott lehetőségeket? Általában hogyan történjék az iskolánkívüli olvasás irányítása? Hogyan foglalkozunk a szülőkkel a gyermek olvasásra nevelése érdekében?

Külön problémakört jelent az iskolai könyvtár által biztosított lehetőségek kiaknázása. Hogyan válhat a könyvtár a korszerű oktatás nélkülözhetetlen műhelyévé? Milyen módszerekkel keltheti fel a könyvtár a művelődési és a tanulási igényt, valamint az olvasási kedvet? Milyen legyen a könyvtáros és az osztályfőnök, valamint a magyartanár kapcsolata, együttműködése? Hogyan lehet osztálykönyvtárakat, szervezni és működtetni az olvasásra nevelés szolgálatában? Nem lehetne-e nálunk is meg-

valósítani a külföldön oly népszerű „könyvklub”-ot? Általában: hogyan lehet a tanulókat a könyv és a könyvtár rendszeres és önálló használatára nevelni?

Vannak természetesen egyéb problémák is, amelyekkel meg kell birkóznunk az olvasásra nevelés érdekében. Ilyen pl. a tanulók olvasási szintje és az önálló olvasás összefüggéseivel kapcsolatos teendők. A tanári munka feltétlenül tanítványai olvasási szintjének tökéletes ismeretére alapján bontakozhat csak ki eredményesen. Hogyan történjék azonban tudományos megalapozottsággal az olvasási szint, az olvasástechnika, továbbá a gyermek irodalmi ízlésének felmérése, megállapítása? Ismerjük-e és felhasználjuk-e az idevágó jelentős új tanulmányokat? És hogyan hasznosítsuk az osztályunkban kapott eredményeket?

Sok egyéb olvasáslélektani, irodalomszociológiai, szociometriai és általános pedagógiai kérdés is van, amelyeket előbb-utóbb ugyancsak meg kell vitatnunk és megoldanunk. Egyelőre csupán a legsürgősebbek közül mutatunk rá néhányra.

Ezek egyike-másika már nemcsak a magyartanár speciális kérdéseihez tartozik, hanem minden tárgy tanárának gondoljai közé. Ma már szinte minden tantárgy témakörében vannak kiadványaink és sorozataink, amelyeket jobban és tervszerűbben kellene felhasználnunk, mint általában tesszük. (6–9 éveseknek: *Bölcs Bagoly, Gyermek-enciklopédia*, 9–12 éveseknek: *Búvár Könyvek, Kis Technikus, Képes Történelem*. Lásd továbbá az OPK által kiadott *Tantárgyi Bibliográfiák* kötetkéiben ajánlott műveket stb.) Mely tárgyban, hogyan és miként történjék kiaknázásuk?

Ismerjük a nehézségeket is, elsősorban az órák sokféle feladatát, amelyek — sok pedagógus véleménye szerint — akadályai az olvasásra nevelésnek. Nem lehetne azonban úgy bevonni a könyveket az iskolai munkába, hogy ez ne „külön” erre a célra szükséges időt igényeljen, sőt segítené az idő gazdaságosabb kiaknázását?

Látjuk, probléma van bőven. Az olvasásra nevelés jobb megvalósítása, a gyermek és a könyv ma már elengedhetetlen kapcsolatának igazán eredményes kibontakoztatása, a könyvnek mint pedagógiai segédeszköznek hasznosítása az iskolai munkában, az „olvasó nép” szép eszméje nagyon sok kérdés megoldását igényli, igen sok tennivalót jelent. Újszerű feladatokat a tudományos kutatóknak (a pszichológusoknak, a pedagógia elméleti művelőinek és a didaktikusoknak), a tantervek szerkesztőinek és a tankönyvek íróinak, az iskolai élet szervezőinek és irányítóinak, de talán legtöbbit a nevelő munka gyakorlati megvalósítóinak: az iskolák tanítóinak és szaktanárainak, valamint azoknak, akik a nevelőket képzik és továbbképezik, a nevelőképző intézményeknek.

A Módszertani Közlemények szerkesztőtanácsa májusban ankétot rendez az olvasásra nevelés kérdéseiről. Lényeges és széles körben érdeklődésre számot tartó, igen időszerű problematikát ölel fel ez az ankét. A korszerű szemlélet kialakításának és érvényesítésének egyik lényeges területéről van szó. A tanácskozássra fel kell készülnünk, hogy valóban eredményes legyen.

